

УДК 821.51

Усеинов Таир Энверович, магистрант кафедры крымскотатарской филологии, Институт филологии, ФГАОУ ВО “Крымский федеральный университет имени В.И. Вернадского”, г. Симферополь, Республика Крым, Российская Федерация

e-mail: useinovtair9@mail.ru

МЕМЕДЕМИН ЯШАРНЫНЪ ШИИРИЕТИНДЕ АЧЫКЪЛАНГЪАН
МЕВЗУЛАР (ТЕМАТИКА, РАСКРЫВАЕМАЯ В ПОЭЗИИ
МЕМЕДЕМИНА ЯШАРА)

Аннотация. Мемедемин Яшар является одним из ярких представителей эмигрантской крымскотатарской литературы. Проживая в Румынии, он не утратил связь со своей исторической Родиной – Крымом. Его произведения в тематическом плане разнообразны: панегирические, детские, лирические, философские, дидактические, сатирические стихи.

Ключевые слова: крымскотатарская эмигрантская литература, Мемедемин Яшар, стихи, тематика.

Nimetullaeva Mavile Rustemovna, student, Faculty of Crimean Tatar and Oriental Philology, Crimean Federal University named after V.I. Vernadsky, Simferopol, Republic of Crimea, Russian Federation

SUBJECTS DISCLOSED IN THE POETRY OF MEDEMEMIN YASHAR

Annotation. Medememin Yashar is one of the prominent representatives of the emigrant Crimean Tatar literature. Living in Romania, he did not lose touch with his historical homeland - Crimea. His works on the thematic plan are diverse: panegyric, children's, lyrical, philosophical, didactic, satirical verses.

Key words: Crimean Tatar emigrant literature, Medememin Yashar, poems, subjects.

Мемедемин Яшарнынъ гъает зенгин назмиети окъуйджыларны даим меракъландырмакъта. Сонъки йылар онынъ иджадыны огренген алимлернинъ сайысы чокълаша.

Къырым ярымадасында Мемедемин Яшарнынъ иджадынен профессор Усеинов Т.Б. огърашмакъта [1, 2, 4]. Онынъ бу мевзугъа багъышлангъан «Народный стих Мемедемина Яшара» серлевалы буюк колемли ильмий иши – монографиясы бар [3].

Иджрет эдебиятыны огренерек бу асабалыкънен якъындан таныш олдыкъ ве бу муэллифлеримиз акъкъында умумий фикир чыкъардыкъ.

Айырыджа Мемедемин Яшарнынъ яратыджылыгъында къулланылгъан мевзулар меселеси озюне дикъкъатымызны джелъп этти. Шаирнинъ яратыджылыгъында эсас мевзулардан бириси – ватанперверлик дуйгъуларыдыр (тувгъан халкъкъа, ана тильге, Ватангъа севги ве иляхри). М. Яшарнынъ шириетинде бу мевзу атта лирик мевзусыны четлештирип биринджи басамакъта турмакътадыр.

Къырымтатар халкъынынъ Романиядаки диаспорасы черчивесинде миллий озыгюнлик, озюни сакълап къалмакъ дуйгъулары яшап кельмекте ве шаирнинъ эсерлеринде озь аксини тапа.

Белли бир яшкъа кельгенге къадар «таныш олмагъан» Къырым шаирни озюне джелъп эте, юрегинде бутюн омюр ташыгъан къырымтатар халкъына менсюплигини къавийлештире.

Муэллиф озю ичюн «ватанперверликнинъ эсас ольчюсини» тюшюнип тапа – бу тувгъан тильдир. Тиль яшагъандже, халкъ та да яшар ве инкишаф этер. Шаирнинъ фикирине коре, халкъ миллий ан, шуурнынъ айырылмаз парчасыдыр. Ана тиль дюньягъа кельген баланы орталыкънен таныш эте, оны тербиелей ве бутюн омюр къорчалай.

Мемедемин Яшар Будапешт девиринде язылган, Бекир Чобан-заденинъ (1893-1937) «Тувган тиль» шииринде тербиелене. Къалган бентлер фаркълыджа язылган олса да, шиирлер арасындаки иджадий багъ корюнип тура.

Биринджи сатырларда: гъаевий, эмоциональ бирлик дуюла, айны лексемалар къулланыла ве иляхри.

Бекир Чобан-заде Мемедемин Яшар ичюн, шималь шивесине якъын, «темиз» ана тилининъ тимсалидир, бир нумюнедир. Мемедемин Яшар Къырымдаки Чобан-заденинъ изинден кеткенини айтмакъ даа догъру олур, деймиз.

Фикирлери сиясетлештирильген – тилимизнинъ земаневий пек зор алы халкъымызнынъ сиясий вазиятинен багълыдыр.

Бир вакъытлары «кучлю» тиль олып, Къырым ханлыгъында ве ондан узакъ мемлекетлерде белли олган тиль, «девлет» статусы джоюлган сонъ, «ёрулып» ве «артта къалып» башлады, бу исе онынъ «къартаймасына» ёл ачты.

Бир тарафтан тилимизнинъ вазияти пек агъыр. Ана тиль къартая, ёкъ ола ве бу джерьян къайтарылмаз...

Энъ агъыр вазиятлерде, энъ агъыр алларда биле, оптимизм – бу Мемедемин Яшарнынъ окъуйджыларыны джелъп эткен ве ильхамландырган шейдир.

О, эки асырдан зияде къырымтатарлары ичюн, «дерман» вазият бир вакъыт битер – Танърынынъ ярдымынен эр шей яхшы олур, деп ишандыра.

Окъувгъа ве илимге ынтылув мевзусы – къырымтатар шиириетинде Мемедемин Яшардан даа чокъ эвельси котерилип башланды.

Даа XX асырнынъ башында Усеин Шамиль Тохтаргъазы (1881-1913) озюнинъ «Нале-и Къырым» джыйынтыгъында къырымтатар генчлерини бильгиге ынтылмагъа чагъыра. Бир асыр эвельси ана тили сакълав, фикиримизге коре, актуаль дегиль эди.

Лирика ве шаркъий халкъ язылы силабик назмиети айырылмаз къысымлардыр.

Орта асыр кырымтатар эдебияты девиринден берли, назарий анъламда, аз шей денъишти: айны шу везин кыулланылмакъта, кыафие, бент, тасврий васталар, ифаде этиов васталары, предметли ве ренкли тенъештирюв ве иляхри.

Мемедемин Яшарнынъ лирикасы акъкъында айтаджакъ олсакъ, бу мевзу иджадында муим ер тутта, муэллифке бутюн иджадий ёлу девамында белли бир шекильде ёлдаш ола, онынъ джыйынтыкъларында акс олуна. Онынъ эсерлеринде биз платоник, чокъусы джевапсыз севги дуйгъусыны тапамыз.

Кырымтатар язылы силлабик шири черчивесинде фельсефий фикирлер гъает фааль кыулланыла.

Мемедемин Яшарнынъ иджадында бу мевзуны огренеджек олсакъ, бу ёнелиште эсерлер онынъ сонъки «Нокъта» китабында нешир олунды. Адий инсан даим кыартайгъан сонъ, омюримни догъру кечирдим экен, деп тюшюнип башлай.

Бу ойлар кыартлыкънынъ мусбет ве менфий тарафлары акъкъында фикир юрсетювнен кыарышып кете.

Муэллиф алтмыш яшында. О озюне эвелькиси киби бакъмай - яшлыкъта тек хатырлавлар кълды.

Мемедемин Яшар озь иджадында дидактикагъа да муим ер айыра. Онынъ эсерлери – земане девир дидактик эдебиятнынъ классик нумюнесидир. Бу шиирлер синтез олгъан кенъ тематик спектрни ташый: дидактик-диний, дидактик-ахлякый, дидактик-фельсефий...

Мемедемин Яшар кемалына еткен, баягъы кучлю шаир олып, кълемини сатира жанрында да сынап бакъа.

Шаир тек акъыл ташыйыджысыны дегиль де, даа бир сыра ахлякый чизгилерни ташыгъан идеаль земане инсан образыны тасвир эте.

«Сатира субъекти – сатира объекти» образлы системасы эсасында, о, аятнынъ менфий тарафларыны тенкъит эте.

Панегирик жанры язма эдебиятта кълдимий заманлардан берли белли.

Панегирик эки кысымга болунип бугуньки кунге кьадар сакъланылды: «ер юзюндеки инсанга алгыш (панегирик)» ве «джографияк ерни алгышы (панегирики)».

Мемедемин Яшарнынъ назмиетинде панегирикнинъ эки чешити де раст келе.

Шаир, тамырларынен ве рухынен багълы олгъан ерни, Ватаныны алгышлай. Онынъ бу ёнелиште язылгъан бир сыра шиирлеринде бизге таныш джографияк адларны раст кетирмек мумкюн, меселя: Кырым, Багъчасарай, Чатырдагъ, Акъмесджит, Джанкой ве иляхри.

Мемедемин Яшар истидатлы педагог оларакъ, бала шиирлерини де яза.

Аньаневий тарзда бу эсерлер кучюк колемли олуп, «енгиль» гъаелер ташып, кичик инсаннынъ гипербализацияга огърагъан дюньясыны айдынлаталар.

Къалгъан башка мевзуларны шаирнинъ бизге белли олгъан бутюн джыйынтыкъларында тапмакъ имкяны олса, бала шиирлерини тек бир айыры, 2000 сенеси нешир олунгъан, «Семрашыкънынъ дюньясы» серлевалы джыйынтыгъында тапмакъ мумкюн.

Нетиджелер. – Мемедемин Яшарнынъ шиирieti – кырымтатар эдебиятынынъ гъает зенгин асабалыгъыдыр;

– сонъки йыллар шаирнинъ иджадыны огренген алимлернинъ сайысы чокълаша;

– муэллифнинъ шиирлери бир-сыра мевзуларыны ачыкълайлар: панегирик, бала шиирлери, лирика, фельсефе, дидактика, сатира.

Эдебият:

1. Кырымтатар иджрет эдебияты: Учебное пособие / Сост: Куртумеров Э.Э., Усеинов Т.Б., Харахады А.М. – Симферополь: Крымучпедгиз, 2002. – 256 с.
2. Усеинов Т.Б. Лирические стихи Мемедемина Яшара // Учёные записки Таврического национального университета имени В.И. Вернадского.

- Серия «Филология. Социальные коммуникации». – 2014. – Том 27 (66). – № 3. – С. 314-319.
3. Усеинов. Т.Б. Народный стих Мемедмина Яшара. – Симферополь: КРП «Изд-во «Крымучпедгиз», 2009. – 160 с.
 4. Усеинов Т.Б. Философские мотивы в творчестве крымскотатарского поэта Румынии — Мемедмина Яшара (1936-2007) // Вопросы крымскотатарской филологии, истории и культуры. – 2018. – Выпуск 6. – С. 53-57.
 5. Yaşar M. Kalem oyunları: Şiirler. – Bukreş: Kriterion, 1996.
 6. Yaşar M. Nokta. – Constansa: Editura Europolis, 2003.
 7. Yaşar M. Semraşık'nın dünyası. – Kostenci: Europolis Basimüyi, 2000.
 8. Yaşar M. Anka: Şiirler. – Bukreş: Kriterion, 1997.
 9. Yaşar M. Yıldızlarga aşılğan emel. – Constanta: Editura Europolis, 1999.